

RECENZE

Tři příspěvky z dějin řeckého práva.

Jean Triantaphyllopoulos, *Γραφή παρανόμων fuori di Atene*. In: XENIA. Scritti in onore di Piero Treves. La Fenice. Collana di scienze dell'Antichità, 3, Roma 1985, str. 219 - 221.

Jean Triantaphyllopoulos, *Le Légalisme d'Éros*. In: Revue internationale des droits de l'Antiquité, 3e série, t. XXXII, Bruxelles 1985, str. 141 - 149.

Jean Triantaphyllopoulos, *La tradition dans les droits antiques*. In: Festschrift für Arnold Kränzlein. Beiträge zur Antiken Rechtsgeschichte, Graz 1986, str. 137 - 141.

Krátká stať "*Γραφή παρανόμων fuori di Atene*" je odpovědí prof. H.J. Wolffovi, který vyslovil pochybnosti o autorově tezi, že žaloba pro nezákonnost (*γραφή παρανόμων*) existovala i mimo Athény. Ve svém prameni bohatě dokumentovaném příspěvku prof. Triantaphyllopoulos uvádí nejen řadu příkladů výskytu žaloby pro nezákonnost mimo Athény, ale objasňuje i její podstatu a vztah k jiným institucím, které se používaly v daných souvislostech v průběhu zákonodárného procesu.

Příspěvek "*Le Légalisme d'Éros*" přednesl autor na XXXVIII. mezinárodním zasedání "Mezinárodní společnosti 'Fernand de Visscher' pro dějiny starověkých práv" (Société internationale 'Fernand de Visscher' pour l'Histoire des droits de l'Antiquité) v Athénách r. 1984. Thematem zasedání byl "*Eros a právo*." Prof. Triantaphyllopoulos se ve svém příspěvku zabývá řadou otázek. První z nich je sám pojem "*Eros*" a jeho chápání v historickém vývoji. Autor ukazuje, že v archaické době byl Eros chápán jako jedna z největších hnacích sil přírody, jako "*prajev*" (podle J.W. Goetha "*Urphänomen*"), později jako milostný cit. Pro Řeky "*Eros*" znamenal lásku, a to jak ve smyslu náklonnosti, tak smyslové, tělesné lásky. Podle řeckých myslitelů má láska nezbytně i složku tělesnou jak v nižší podobě (mezi mužem a ženou) tak ve "vyšší podobě" mezi muži. Autor dále ukazuje, že svobodomyšlní Řekové byli indiferentní k nejrůznějším projevům lásky. Tato svobodomyšlnost ve sféře filozofické však nebyla v souladu s každodenním životem v řeckých městech, kde zejména náboženství bylo podřízeno právnímu řádu. To mělo za následek, že určité erotické projevy či formy lásky byly posuzovány jako legální, zákonné, normální a "podle přírody", jiné naopak jako nelegální, nezákonné, nenormální, zvrácené a "proti přírodě." Toto pojetí se zachovalo i v pozdější době. Následkem toho i u pozdějších autorů "láska proti přírodě" znamená "láska proti zákonu." V závěru svého příspěvku vyslovuje autor přesvědčení, že idea "zákonnosti" (přísného zachování pravidel) lásky odráží věčný zápas mezi přírodou a zákonem, pro nějž sofisté V. století př.n.l. Hippiás nebo Hippokratés použili označení "přirozený řád - lidský pořádek" (*φύσις νόμος*).

Stejně jako v předchozím případě byl i příspěvek "*La tradition dans les droits antiques*" přednesen na vědeckém fóru, a to na VIII. kongresu pro studia tradic v Artě

(Řecko) r. 1983. Tématem kongresu byla "Tradice a budoucnost." Autor, vycházející z téze, že tradice v právu je představována obyčejem, se nejdříve snaží vytýčit rozdíl mezi právním obyčejem a zákonem. Ze srovnání právních řádů v Řecku a v Římě vyvozuje rozdíl, spočívající v tom, že v Řecku byl výlučným pramenem práva zákon, zatímco Římané za pramen práva pokládali nejen zákon, ale i právní obyčej. Tato římskoprávní koncepce převládla a dále se uplatňovala, aby došla svého vrcholu koncem XVIII. a v XIX. století v německé historickoprávní škole, která dospěla až k pojetí právního obyčeje jako výrazu "národního ducha" (Volksgeist). I když v Řecku právní obyčej nehrál žádnou roli v pozitivním právu, řečtí myslitelé uznávali velkou důležitost obyčeje v lidském a společenském chování. Antičtí Řekové dospěli - stejně jako tomu bylo v právu židovském a křesťanském - k poznatku, že dlouhé používání zákona se stane jeho vlastní sankcí. Zatím co pozdní římská doktrína vede k představě, že dlouhé používání zákona jej mění v přirozený řád (*φύσις*) nebo, jak by řekli právníci, v přírodní zákon. Východiskem této teorie se stalo učení sofistů o přirozeném řádu a lidském pořádku. Závěrem autor ukazuje, že se Řekové postavili na stanovisko, že "zákon dřívější ruší zákon pozdější" (*lex prior derogat legi posteriori*), zatímco racionální Římané se řídili zásadou "zákon pozdější ruší zákon dřívější" (*lex posterior derogat legi priori*). Autor dospívá k názoru, že řecká nauka, popírající obyčej jako pramen práva, otevřela ve skutečnosti cestu tradici v řeckém právu, římská nauka, uznávající obyčej jako pramen práva, se postavila na stanovisko, že minulost nezavazuje budoucnost. Tradice byla podle autorova mínění v antické společnosti velkou silou - Athéňané se dovolávali "ústavy vlasti" (*πάτριος πολιτεία*), Římané "mravů předků" (*mores maiorum*) - bez ohledu na to, zda právní řád uznával či neuznával právní obyčej za pramen práva.

Stanislav Balík